HERCVLIS CIOFANI SVLMONENSIS

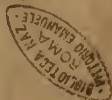
IN OMNIA

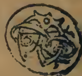
P. OVIDII NASONIS OPERA

Obſeruationes.

VNA

Cum ipſius Ouidij Vita, & deſcriptione Sulmonis.

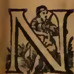

ANTVERPIÆ,
Ex officina Chriſtophori Plantini.
M. D. LXXXIII.

PAVLLI MELISSI SCHEDII FRANCI EQVITIS, ET COMITIS PALATINI MELOS,

AD HERCVLEM CIOFANVM SVLMONENSEM.

ASONEM *ab ima valle silentium*
Vidi reuersum, crede Ciofane;
Primáque Musarum loquentem
(Nam lateri comes ibat) hausi.
Mens insolenti percita numine,
Dulcísque somni munere latior
Gestit triumphans. euge Cleio!
Euge redux Ouidi Latinis!
Ille & virenti purpuream comam
Vinctus corolla, & qualis imaginem
Incisus affabrè decoro
Vultus in ære refert, eadem
Stabat relucens. quippe Iugarium
Paullò antè vicum nosse cupiueram;
In cuius ora quondam amœnos
Ipse lares habuisse fertur:
Quin lucubratas tum quoque videram,
Non absque naua Pallade, paginas
Laboris Alcidæ refertas,
Carminibus sibi restitutis
Mutata formæ corpora fantibus;
Itémque cœptos haud malè Tristium
Te corrigi censore libros,
Incolumes ope Vaticana.

Sic ergo præsens me soror alloqui
Suauis Thaleia. Vindice quo stetit
Diuina Romanis poësis,
Quóque obeunte, columna templi
Nostras ad aras intima concidit,
Naso est hic; hic est Naso, tenerrimi
Auctor, reformatórque versus,
Lacteoláque pater loquelæ:
Quem præferendum te puero, ô sacer
Alumne, cunctis haud dubitauerat
Æqualis ætas; ídque tute
Ob fluidæ, facilísque venæ
Riuos perennes mente ita fixeras,
Vt nemini plus annueres, neque
Magis faueres: illiúsque
Vsque Elegos adeò probabas,
Vt huic studeres esse simillimus
Vni; licet nunc aptior arduis,
Sic negligenter, sic supinè
Molliculos tetigisse cures.
Is te monenti voce rogat, roges,
Qui corrigendo patrius Hercules
Ne defetiscatur, sed instet
Pergere; quoad reliquum examussim
Ad vmbilicos duxerit integros
Opus renatum, pòst sibi maxima
Quam fama, quam præses noueni
Spondet Apollo chori benignè,
Laudi futurum. sic Erato pudens
Illum ante cunctos, non sine Gratiis,
Complexa sis, Antoniúmque
Casta flagres in amore fratrem:
Antonium, cui limpidioribus
Felix scatebris vngula Pegasi

Beatiorem proma fontem
Aoniæ reserauit vndæ.
Quòd si retardans protrahet in diem
Præoccupati munia pulpiti,
Causatus, aut leges forenses
Aut veteris puteal Libonis
Tenere primas, ac potioribus
Esse incubandum: dic age, mensium
Triúmue saltem quattuórue
Præripere spatium laboret,
Dandum relictis sponte clientulis.
Nam cur minori quæso, Quiritium
Fastis recensendis, opellæ
Parceret, arduiora multo
Adorsus antehac? Cur neque nobilis
Heroidum postliminio cohors
Iuris potiretur recepti,
Herculeo duce vindicata?
Fas est, vt alta fortia mœnia
Qui cepit vrbis, seu validissimas
Subegit arces; oppidorum
Claustra parum metuat minorum.
Vtcumque victor se penetrat locos
In subiugatos, laudis adorea
Lactante mentes; dextra numquam
Strenua promeritis carebit.
Hæc illa. Vates annuit, & leues
Fugit sub vmbras. tu temeraria
Amice faxis, dixerísue
Spectra caue caue somnorina.

IANI PELVSII

CROTONIATAE.

MVSARVM *studiose, qui poësim*
Paruo discere percupis labore,
Hunc habe Aureolum tibi libellum.
Voti compos eris. poëta Naso
Sulmo patria quem creauit olim,
Tantas diuitias, opésque tantas
Dat nobis Ciofanus vrbe natus
Eadem proauis potens, & idem
Rhetor optimus, optimúsque vates,
Illi restituit suum nitorem,
Ciuem ciuis ab horridis tenebris
Mendísque eripiens, caput corona
Querna vnde implicitus, refulget inter
Ciues, æthereos vt inter ignes
Phœbe filia maximi Tonantis.

IO. FRANCISCI FERRARII

MVTINENSIS, CIVIS R.

DICITVR *Augeæ stabulum purgasse refertum*
Sordibus innumeris Amphitryoniades.
At nouus Alcides, patriæ noua gloria, Vati
Pelıgno priscum reddidit ipse decus.
Nasoni debes, cultè quòd scripserit, idem
Ciofano mendas SVLMO *quòd abstulerit.*

I. HIERONYMI CATENÆ

ACADEMICI AFFIDATI.

TE *quoque mutarunt Superi, post tempora longa*
Peligni in faciem vatis alumne nouam,

Ciofa-

Ciofane, & hinc doctos versus, lepidósque refundis,
Illius hinc Suada dicta probante refers.
Nasutúsque tui NASONIS *menda libellis*
Aufers, & nasos rumpis, & inuidiam.

BERNARDINI LEONIS PRIVERNATIS, CIVIS R.

QVANTVM *Nasoni communis patria* SVLMO,
Tantundem debet, Ciofane, Naso tibi.
Nam, quibus is patriam illustrat, tu versibus altè
Verba suo ingenio, sensáque vera refers.

IACOBI GVERRERII CEPHALVDENSIS, IN METAMORPHOSIN OVIDII ab Hercule Ciofano emendatam.

HÆC *modò quæ voluis, summi sunt carmina Vatis,*
In non credendos corpora versa modos.
Non ea, quæ quondam fuerant mendosa, sed acri
Quæ ingenio scripsit Naso poeta suo.
Quis dedit hoc munus? clari SVLMONIS *alumnus,*
Qui certè est dignus laudibus eximiis.

PAVLI MELISSI SCHEDII FRANCI EQVITIS ET COMITIS PALATINI.

BARBARIES, OVIDI *Peligne, inuaserat audax*
Vrbem Romanam, téque, tuósque libros:
Quam Claua domitat tuus ille Ciofanus, an non
Pelignum hunc scribes Amphitryoniaden?

FINIS.

ANTIQVISS. AC NOBILISS. VRBIS SVLMONIS DESCRIPTIO,

HERCVLE CIOFANO AVCTORE.

Vnà cum Ouidij vita & effigie.

HERCVLES CIOFANVS SYNDICIS AC CONSILIARIIS SVLMONIS S. D.

Vo iam præſtiti, optimi Ciues, quæ vobis gratiſſima eſſe debent. Alterum, quòd SVLMONEM, communẽ PATRIAM deſcripſi, collegiq́ue ea, quæ alij, qui de ea vſque huc ſcripſerunt, non animaduerterant: eaq́ue quàm breuiſſimè potui, explicaui. Alterum, quòd OVIDII Metamorphoſin (quo poëmate quid ingenioſius fieri poteſt?) Obſeruationibus non prorſus, niſi me animus fallit, inutilibus illuſtraui. Vtrum horum carius, acceptiusq́ue vobis eſſe debeat, non meum eſt pronunciare, quamquam ſapientium hominum ſententia præclarè definitum eſt, poſt DEVM quicquid homines præſtare poſſunt, id totum PATRIÆ tribui oportere. Nos verò omnes plurimum debere OVIDIO fatendum eſt, qui ſuo ortu, ſua doctrina, ſuoq́ue ingenio, quo alios poëtas ſuperaſſe affirmatur, PATRIAM ipſam, quæ ſua antiquitate celebris & illuſtris eſt,

multo celebriorem, multoque illustriorem reddidit. Quare si conatus meos, diligétiamque, qua & PATRIAM, & OVIDIVM (absit iactantia dicto) illustraui, vobis gratam, vt spero, esse cognouero; meaque opera, qualiscumque futura est, vti voletis, tam mihi gratum atque iucundum teri, quàm si quis maxima in me beneficia contulisset. Ac, quoniam obseruationum mearũ meritò superius mentionem feci, est quod quibusdam vulgo quæsitis, inanium admodum litterarum persuasione inflatis ac tumidis, summumq. in Græcos scriptores odium habentibus silentium imponam; qui, si quid in eis iudicij esset, quæ à me ad eam rem pertinentia notata sunt, non solùm improbare non conarentur, sed vel inuiti summis planè laudibus (quod respuo) efferre deberent. Quid enim quæso præclarius (idem de omnibus veterum auctorum libris dicendum est) à viris singulari virtute præditis, quod studiosis maiorem afferat vtilitatem, præstari potest? Nónne in antiquitate emendanda atque illustranda recentiorum hominum, qui clarissima litterarum lumina & fuerunt, & sunt, Politiani, Barbari, Pierij, Bembi, Pantagathi, Victorij, Augustini, Manutij, Sirleti, Mureti, Cuiacij, Sigonij, Ciacconi, Vrsini, Bargæi,

Statij, Gifanij, Turnebi, Lambini, Scaligeri, aliorumque, quos longum ſanè eſſet enumerare, diligentia & induſtria collocata eſt præcipua? Quorum per veſtigia, in primis autem Manutij & Mureti, qui iam exhortati me ſunt, vt id onus ſuſciperé, mihi repere, quantum meæ vires patiuntur, non licet? ea verò quæ ipſe collegi, quæque multo locupletiora, illuſtrioraque reddidi, iam iis quos modò nominaui, Manutio & Mureto probata ſunt. Vtriuſque igitur (quando eo ad huiuſmodi hominum temeritatem atque impudētiam cohibendam opus eſſe intelligo) & verba & teſtimonium ſubiiciam, vt ex iis, optimi Ciues, an ſtudium meum fruſtrà ſit poſitum, præ cæteris cognoſcatis.

PAVLVS MANVTIVS.

LECTIS diligenter & examinatis Herculis Ciofani Sulmonenſis, in Ouidij Metamorphoſin Obſeruationibus, ita ſtatuo, præſtanti doctrina refertas eſſe, ex Latinis, Græcisq. poëtis collectas: ſcriptas autem Latino ſermone puro, elegāti, ornato: vt lector ſumma cum vtilitate non mediocrem capere voluptatem poſſit. De quo iudicij mei teſtimonium, non tam eius amicitiæ, quæ mihi cum ipſo CIOFANO intercedit, quàm veritatis gratia, extare volui; minimè dubitans, quin

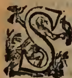
omnes, qui rectè de litteris existimant, mecum sentiant.

M. ANTONIVS MVRETVS idem, quod Paulus Manutius, de his Obseruationibus iudico: atque eas pluribus verbis laudarem, nisi in eis tam sæpè ipse laudarer.

Illud à vobis etiam atq. etiam peto, vt PATRIÆ descriptioné, quam nunc rursus pluribus auxi, hilari animo & vultu accipiatis. Valete, meque diligite. XII. Kal. Sept. anno ab orbe redempto CIƆ. D. LXXIIX. ab Vrbis ROMÆ primordio anno CIƆ. CIƆ. CCC. XXX. mensibus IV. A SVLMONE verò condito CIƆ. CIƆ. supra D. CC.

DESCRI-

DESCRIPTIO SVLMONIS.

SVLMO, Corfinio ∞. abhinc annis, & eo amplius diruto, Pelignorum Metropolis à SOLYMO ÆNEÆ comite & conditus & denominatus est, vt testatur Ouidius lib. IV. Fastorum, cùm ait:

Huius erat Solymus Phrygia comes vnus ab Ida,
A quo Sulmonis mœnia nomen habent.

Quod confirmat Silius Italicus lib. IX. vbi loquitur de Satrico, Ciue Sulmonense, qui primo bello Punico, anno ab V. C. CDXCVII. cum M. Atilio Regulo in Africam traiecit, captus postea cum R. exercitu à Xantippo Lacedæmoniorum duce, Autololumque Regi ob virtutem dono datus, seruitutem seruiebat. Is Satricus vtramq. linguam & Latinam & Punicam callens, cùm, duce Hannibale in Italiam reuersus, patriæ visendæ cupidus, Mancini eius filij, quem non norat, occisi sibi arma adaptasset, ab altero postea filio, Solymo, qui paullò propius patriam excubias faciebat, per errorem interficitur, moriensque Romanos admonet, vt prœlium differant. Quam quidem admonitionem Solymus, ob patris sui cædem se ipsum interimens, in clipeo scriptam reliquit. Silij hæc verba sunt:

Xantippo captus, Libycis tolerarat in oris
Seruitium Satricus; mox inter præmia Regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem:
Huic domus, & gemini fuerant Sulmone relicti
Matris in vberibus nati, Mancinus & vna
Nomine Rheteo Solymus. Nam Dardana origo,
Et Phrygio genus à proauo, qui sceptra secutus
Æneæ CLARAM *muris fundauerat* VRBEM,
Ex sese dictam Solymon, celebrata colonis:
Mox Italis paulatim attrito nomine SVLMO.
At cum barbaricis Satricus cum rege cateruis
Aduectus, quo non spretum (si posceret vsus)

 Noscere

Noscere Getulis Latias interprete voces:
Postquam posse datum Peligna reuisere tecta,
Et patrium sperare larem, & quæ sequuntur.

Ex quo colligimus Sulmonem conditum esse ante Vrbem Romam annos circiter CCCC. Accipio autẽ Romam originem duxisse à Troianis, vt indicat Sallustius, ac nonnulli alij auctores. SOLYMO autem ÆNEAS filiam vxorem tradidit. Quattuor enim fuisse Æneæ filias legimus: primam in Thracia, alteram in Peloponesso, tertiam in Epiro nuptas reliquit, quartam verò Solymo, qui secum è Troia venerat, tradidit: victor postea in Latio Solymum cum parte copiarum ad Marsos misit, qui Vrbem in Pelignis fundauit. Vnum ex splendidissimis Italiæ Municipiis fuit, vt ex L.Flori verbis, quæ infrà ponam, perspicuè apparet. De Sulmone, deq. eius situ, quem nunc quoque planè refert, deque etiam camporum natura, ac fertilitate ita poëta noster:

Me pars Sulmo tenet Peligni tertia ruris,
Parua, sed irriguis ora salubris aquis.
Sol licet admoto tellurem sidere findat,
Et micet Icarij stella proterua canis:
Arua pererrantur Peligna liquentibus vndis,
Et viret in tenero fertilis herba solo.
Terra ferax Cerere, multóque feracior vuis,
Dat quoque bacciferam Pallada rarus ager.
Pérque resurgentes riuis labentibus herbas
Gramineus madidam cespes obumbrat humum.

Positus est Sulmo in medio ferè planiciei XII. milliar. montibus circumdatæ, quæ alicubi ad tres, alicubi verò ad quinque millia passuum latitudinem extenditur, atque inter duos amnes; quorum alter, quem veteres Giptium (qui ex Aufeia aqua, quæ postea Martia dicta est, emanat) vocasse, multi tradunt, ab Apennino (cuius pars, quadrato lapide structo aquæ ductu, summo ornamento, summaque commoditate per mediam vrbem labitur, qua & in hortis & campis rigandis vtuntur coloni) alter verò, quem Vellam dicimus, à Maiella, vt nunc loquimur, omnium nostrorum mon-

tium

um altiſſimo,exit. Eſtque in quarta Italiæ regione,teſt linio, atque in Pelignis; (vulgo nunc Valua) qui ab Oente habet Frentanos; à Meridie Samnites & Campaos; ab Occaſu Marſos: à Septentrione Marrucinos, & Veſtinos. Eius ambitus ad mille paſſus,eoque etiam amplius porrigitur: Portæ publicæ præcipuæ octo ſunt, vrbes Italiæ ferè omnes, quæ mediterraneæ ſunt, ædificiorum & ſitus pulchritudine cæliq́ue ſalubritate ab iis, qui Italiam ipſam obierunt vniuerſam,adæquare affirmatur: habetq́ue in ſingulis viarum, vt ita dixerim,capitibus ingentes catenas ferreas, gladiorum ictibus paſſim inciſas; quibus iactis & extenſis noſtri ciues ad equites & arcendos & impediendos ne per vrbem liberè vagarentur, & ne diriperent, vel eiuſmodi alia, quæ milites ſolent, efficerent, antiquitus vtebantur. Quarum quidem catenarum vna(nunc in nodum collecta) mearum ædium, quæ in publica via ſitæ ſunt, quæ vulgo *Le caſe pente* dicitur, parietibus affixa eſt. Templa ſummis ædificiis extructa ſunt, D. Pamphili cathedrale,in quo XII. Canonicorum numerus eſt, & Epiſcopi ædes, quarum magna pars eleganti ſſimè inſtaurata eſt: D. Mariæ Annuntiatæ, cuius annuo reditu & eleemoſynis ægroti hoſpites quam diligentiſſimè curantur: pueri quamplurimi vndique expoſiti, pauperesq́ue omnes tam noſtræ Vrbis, quàm externi ſatis commodè & aluntur, & veſtiuntur: D. Franciſci in quo Fratres conuentuales, vt vocant, vitam degunt: Alia DD. Auguſtini, & Dominici, in quibus horum nominum Moniales ſunt. In hoc aut dialecticam, aut aliam philoſophiæ partem interpretantur. D. Nicolai, in quo Ordinis minoris obſeruantiæ, prope mœnia collocatum: S. Spiritus,quod eſt Princeps Cæleſtinorum Cœnobium duo millia paſſuum Sulmone diſtans in Septentrionem, ſub Moroni montis radicibus ſitum, tam magno ambitu & ædificiis ita pulchris, vt in vniuerſo Chriſtianæ Reipublicæ orbe, eo maius, eoque commodius (ad ſummum quattuor, aut quinq. exceptis) inuentu difficile ſit: in hoc Monachorum ſuffragio, qui ex omnibus Italiæ monaſteriis eò ſe conferunt Abbas diuini

duci iubentur, sic damnatam ciuitatem iussit Sylla deleri. Atque hoc est fortasse quod ait poëta noster II. Trist. dolens se res gestas Romanorum & Patriæ non conscripsisse.

Non mihi materiam bellatrix Roma negabat,
Et pius est Patriæ facta referre labor.

Possumus præterea coniicere poëtam nostrum eo carmine etiam significare voluisse, quod recenset Cæsar initio lib. I. De bello ciuili, vbi ita est. Interim Cæsari nuntiatur, Sulmonenses, quod opidum à Corfinio septem millium interuallo abest, cupere ea facere, quæ vellet: sed à Q. Lucretio Senatore & Attio prohiberi, qui id opidum septem cohortium præsidio tenebant. Mittit eò M. Antonium cum legionis octauæ cohortibus quinque; Sulmonenses simulatque nostra signa viderunt, portas aperuerunt: vniuersique & opidani, & milites obuiam gratulantes Antonio exierunt. Lucretius & Attius de muro se deiecerunt. Quare autem Ciues nostri id fecerint; ratio est; quia Cæsar Marij secutus est partes: Pompeius verò Syllæ, qui quidem Sylla, vt superius cognouimus, Sulmonem deleri ac dirui iusserat. Ideoque à Cæsare stare voluerunt. M. Tullius Cicero lib. IIX. ad Atticum hanc rem paullò aliter narrat. Sulmone, inquit, C. Attium Pelignum aperuisse Antonio portas, cùm essent cohortes quinque. Q. Lucretium inde effugisse scis. Cnæum ire Brundisium desertum. Confecta res est. At tamen magis Cæsari, qui rebus gerendis præerat, quàm absenti Ciceroni, cui, id vt ab aliis intelligeret, necesse erat, credendum esse arbitror. Orosius etiam lib. VI. cap. XV. Cæsaris sententiam cõfirmare videtur. Cæsar per Antonium, VII. cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lucretio recipit. Aliud, quod aduersum illum referre possim, non memini me legisse. Nisi fortasse id, quod Polybius lib. III. & Liuius lib. XXII. de Pelignis scribũt, qui ab Hannibale deuastati sunt, quo tempore Sulmonem quoque ipsum aliquid cladis & iacturæ accepisse, qui iudicio pollet, facilè sibi persuadebit. De Sulmone etiam idem Liuius lib. XXVI. Strabo lib. V. & Ptolemæus lib.
III.

I.cap.I. meminerunt. Habuit hæc noſtra vrbs inter
ios viros claros poëtarum lumen, OVIDIVM: Fran-
ſcum Barbatum, qui Miles Regius, & Iuriſconſultus
timius fuit, Petrarchæ amicus, ad quem ipſius extant
piſtolæ: INNOCENTIVM VII. PONTIF. MAX.
ardinales duos, Ioannem & Coſmatum Melioratos,
uſdem Pontificis fratris filios: ille Cardinalis de Ra-
enna nuncupatus eſt, & diſciplinarum omnium intel-
gentiſſimus fuit: hic Cardinalis de Vrſinis, atque inge-
io perſpicaciſſimus. Ludouicum Élioratum Firmi
rincipem, qui exercitus Ducis Mediolani præfectus &
nperator fuit. Epiſcopos nonnullos: & Marcum Pro-
um ſui temporis poëtam ſatis celebrem, qui inter alia
pera Partheniam in D. MARIÆ hiſtoriam carmine
eroico edidit. SERMONETAM in citeriore Latio in-
gne opidum, quod ſub NICOLAI CAETANI Car-
inalis ampliſſimi ac Principis nobiliſſimi ditione atque
nperio eſt, D. ferè ab hinc annis coloniam miſit; quod
b Vrbe XXXVI. millia paſſuum diſtat: Velitris XVI.
etia V. Priuerno X. Tarracina XXIII. ſed hæ tres Vrbes
lteriores ſunt Neapolim verſus. SVLMONE verò, quem
n ortum æſtiuũ habet, circiter LX. Hoc autem opidum
orrupta eorum temporũ, quibus conditum eſt, pronun-
iatione, qua adhuc etiam multi abutuntur, à Sermona
Sulmona enim Italicè dicendum eſt) Sermonetam voca-
unt. Multas ac magnas ex variorum bellorum motibus
alamitates, cladeſque cum alias accepit, tum anno M.
CCC. XLVII. Qua de re Æneas Siluius in Dec. Blon-
i epitom. lib. X. Ludouicus Rex Vngariæ multo-
um precibus agitatus, cum paratiſſimo exercitu Ita-
iam petiit, primoſque Sulmonenſes reſiſtentes inue-
it, quos tamen in poteſtatem redegit. Item circiter an-
ium M. CCC. LXXX. vt idem ſcribit de hiſtor. Euro-
æ. Rhenatus è captiuitate dimiſſus, cum decem trire-
nibus Neapolim venit, & vocato ad ſe Iacobutio Can-
lola, & eius conſilio Scaphatum petens, in deditionem
ccepit: deinde in Sulmonenſem profectus, cùm fru-
tra Vrbem obſediſſet, agrum vaſtauit incendio. Rur-
ſus

ſus anno M. CCCC. LX. Ferdinando Aragoniæ regnante, à Iacobo Picinino captus & expugnatus eſt: anno autem vertente opera Alexandri Sforti æ ab eodem Ferdinando receptus eſt. poſtea exacto triennio, & rebus inter eos compoſitis, ſub eiuſdem Picinini vnà cum Ciuitate Pinnenſi, nonnulliſque aliis Aprutij (vt nunc loquimur) oppidis imperio manſit. Hæc poſtrema ex Baptiſta Pigna in eo libro, quo Eſtenſis familiæ hiſtoriam perſecutus eſt.

FINIS.

OVI-

OVIDII VITA AB ALDO PIO MANVTIO.

Ex eius ipsius operibus collecta.

FVIT Ouidius Sulmonensis: quod ipse sic testatur in Tristibus, lib. IV. eleg. IX.

Sulmo mihi patria est, gelidis vberrimus vndis,
Millia qui nouies distat ab vrbe decem.

Et in Fastis, vbi etiam à Solymo Sulmonem denominatum dicit, lib. IV.

Huius erat Solymus Phrygia comes vnus ab Ida,
A quo Sulmonis mœnia nomen habent.
Sulmonis gelidi patria Germanice nostra,
Me miserum, Scythico quàm procul illa solo est.

Est autem Sulmo in Pelignis, quod ipse sic in I. Amor, eleg. I.

Hac quoque composui Pelignis natus aquosis
Ille ego nequitia Naso poëta mea.

Et in tertio eleg. XV.

Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo,
Peligna gentis gloria dicar ego.

Fuit ex equestri natus familia, ipso dicente in IV. De trist.

Si quid id est, vsque à proauis vetus ordinis heres,
Non modò fortuna munere factus eques.

Et Fastorum VI.

Sancte pater patria, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit: hoc dedimus nos tibi nomen eques.

Idem ait & in Ponto, Eleg. IIX.

Seu genus excutias, equites ab origine prima
Vsque per innumeros inueniemur auos.

Pattrimonium satis amplum habuisse constat, quod ab eodem in Ponto sic ostenditur:

Non meus amissos animus desiderat agros,
Ruráque Peligno conspicienda solo:
Nec quos pomiferis positos in collibus hortos
Spectat Flaminia Claudia iuncta via.

Item domum non longè à Capitolio: ait enim in I. De Trist. eleg. III. *Hanc ego suspiciens, & adhac Capitolia cernens,*
Qua nostro frustra iuncta fuere lari.

Fratrem prætereà habuit natu maiorem duodecim mẽsibus, & quod

ANTIQVISS. AC NOBILISS. VRBIS SVLMONIS DESCRIPTIO,

HERCVLE CIOFANO AVCTORE.

Vnà cum Ouidij vita & effigie.

HE

huc
quo
tu
(c
C
m
ru
no
pi
ni
pr
op
re
d
fu
q

HERCVLES CIOFANVS SYNDICIS AC CONSILIARIIS SVLMONIS S. D.

DVo iam præſtiti, optimi Ciues, quæ vobis gratiſſima eſſe debent. Alterum, quòd SVLMONEM, communē PATRIAM deſcripſi, collegiq́ue ea, quæ alij, qui de ea vſque huc ſcripſerunt, non animaduerterant: eaq́ue quàm breuiſſimè potui, explicaui. Alterum, quòd OVIDII Metamorphoſin (quo poëmate quid ingenioſius fieri poteſt?) Obſeruationibus non prorſus, niſi me animus fallit, inutilibus illuſtraui. Vtrum horum carius, acceptiusq́ue vobis eſſe debeat, non meum eſt pronunciare, quamquam ſapientium hominum ſententia præclarè definitum eſt, poſt DEVM quicquid homines præſtare poſſunt, id totum PATRIÆ tribui oportere. Nos verò omnes plurimum debere OVIDIO fatendum eſt, qui ſuo ortu, ſua doctrina, ſuoq́ue ingenio, quo alios poëtas ſuperaſſe affirmatur, PATRIAM ipſam, quæ ſua antiquitate celebris & illuſtris eſt,

multo celebriorem, multoque illustriorem reddidit. Quare si conatus meos, diligētiamque, qua & PATRIAM, & OVIDIVM (absit iactantia dicto) illustraui, vobis gratam, vt spero, esse cognouero; meaque opera, qualiscumque futura est, vti voletis, tam mihi gratum atque iucundum feri, quàm si quis maxima in me beneficia contulisset. Ac, quoniam obseruationum mearū meritò superius mentionem feci, est quod quibusdam vulgo quæsitis, inanium admodum litterarum persuasione inflatis ac tumidis, summumq. in Græcos scriptores odium habentibus silentium imponam; qui, si quid in eis iudicij esset, quæ à me ad eam rem pertinentia notata sunt, non solùm improbare non conarentur, sed vel inuiti summis planè laudibus (quod respuo) efferre deberent. Quid enim quæso præclarius (idem de omnibus veterum auctorum libris dicendum est) à viris singulari virtute præditis, quod studiosis maiorem afferat vtilitatem, præstari potest? Nónne in antiquitate emendanda atque illustranda recentiorum hominum, qui clarissima litterarum lumina & fuerunt, & sunt, Politiani, Barbari, Pierij, Bembi, Pantagathi, Victorij, Augustini, Manutij, Sirleti, Mureti, Cuiacij, Sigonij, Ciacconi, Vrsini, Bargæi,

tij, Gifanij, Turnebi, Lambini, Scaligeri, orumque, quos longum ſanè eſſet enume- re, diligentia & induſtria collocata eſt præ- pua? Quorum per veſtigia, in primis autem [anutij & Mureti, qui iam exhortati me nt, vt id onus ſuſciperẽ, mihi repere, quan- im meæ vires patiuntur, non licet? ea verò uæ ipſe collegi, quæque multo locupletio- , illuſtrioraque reddidi; iam iis quos modò ominaui, Manutio & Mureto probata ſunt. 'triuſque igitur (quando eo ad huiuſmodi ominum temeritatem atque impudẽtiam ohibendam opus eſſe intelligo) & verba & eſtimonium ſubiiciam, vt ex iis, optimi Ci- ues, an ſtudium meum fruſtrà ſit poſitum, præ cæteris cognoſcatis.

PAVLVS MANVTIVS.

LECTIS diligenter & examinatis Her- culis Ciofani Sulmonenſis, in Ouidij Meta- morphoſin Obſeruationibus, ita ſtatuo, præ- ſtanti doctrina refertas eſſe, ex Latinis, Græ- cisq. poëtis collectas: ſcriptas autem Latino ſermone puro, elegãti, ornato: vt lector ſum- ma cum vtilitate non mediocrem capere vo- luptatem poſſit. De quo iudicij mei teſtimo- nium, non tam eius amicitiæ, quæ mihi cum ipſo CIOFANO intercedit, quàm veritatis gratia, extare volui; minimè dubitans, quin

 omnes,

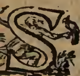
omnes, qui rectè de litteris existimant, mecum sentiant.

M. ANTONIVS MVRETVS idem, quod Paulus Manutius, de his Obseruationibus iudico: atque eas pluribus verbis laudarem, nisi in eis tam sæpè ipse laudarer.

Illud à vobis etiam atq. etiam peto, vt PATRIÆ descriptioné, quam nunc rursus pluribus auxi, hilari animo & vultu accipiatis. Valete, meque diligite. XII. Kal. Sept. anno ab orbe redempto CIↃ. D. LXXIIX. ab Vrbis ROMÆ primordio anno CIↃ. CIↃ. CCC. XXX. mensibus IV. A SVLMONE verò condito CIↃ. CIↃ. supra D. CC.

DESCRI-

DESCRIPTIO SVLMONIS.

VLMO, Corfinio ∞. abhinc annis, & eo amplius diruto, Pelignorum Metropolis à SOLYMO ÆNEÆ comite & conditus & denominatus eſt, vt teſtatur Ouidius lib. IV. Faſtorum, cùm ait:

Huius erat Solymus Phrygia comes vnus ab Ida,
A quo Sulmonis mœnia nomen habent.

Quod confirmat Silius Italicus lib. IX. vbi loquitur de Satrico, Ciue Sulmonenſe, qui primo bello Punico, anno ab V. C. CDXCVII. cum M. Atilio Regulo in Africam traiecit, captus poſtea cum R. exercitu à Xantippo Lacedæmoniorum duce, Autololumque Regi ob virtutem dono datus, ſeruitutem ſeruiebat. Is Satricus vtramq. linguam & Latinam & Punicam callens, cùm, duce Hannibale in Italiam reuerſus, patriæ viſendæ cupidus, Mancini eius filij, quem non norat, occiſi ſibi arma adaptaſſet, ab altero poſtea filio, Solymo, qui paullò propius patriam excubias faciebat, per errorem interficitur, moriensque Romanos admonet, vt prœlium differant. Quam quidem admonitionem Solymus, ob patris ſui cædem ſe ipſum interimens, in clipeo ſcriptam reliquit. Silij hæc verba ſunt:

Xantippo captus, Libycis tolerarat in oris
Seruitium Satricus; mox inter præmia Regi
Autololum dono datus ob virtutis honorem:
Huic domus, & gemini fuerant Sulmone relicti
Matris in vberibus nati, Mancinus & vna
Nomine Rhetco Solymus. Nam Dardana origo,
Et Phrygio genus à proauo, qui ſceptra ſecutus
Æneæ CLARAM *muris fundauerat* VRBEM,
Ex ſeſe dictam Solymon, celebrata colonis:
Mox Italis paulatim attrito nomine SVLMO.
At cum barbaricis Satricus cum rege cateruis
Aduectus, quo non ſpretum (ſi poſceret vſus)

† 4 Noſcere

Nostera Getulis Latias interprete voces:
Postquam posse datum Peligna reuisere tecta,
Et patrium sperare larem, & quæ sequuntur.

Ex quo colligimus Sulmonem conditum esse ante Vrbem Romam annos circiter CCCC. Accipio autẽ Romam originem duxisse à Troianis, vt indicat Sallustius, ac nonnulli alij auctores. SOLYMO autem ÆNEAS filiam vxorem tradidit. Quattuor enim fuisse Æneæ filias legimus: primam in Thracia, alteram in Peloponesso, tertiam in Epiro nuptas reliquit, quartam verò Solymo, qui secum è Troia venerat, tradidit: victor postea in Latio Solymum cum parte copiarum ad Marsos misit, qui Vrbem in Pelignis fundauit. Vnum ex splendidissimis Italiæ Municipiis fuit, vt ex L. Flori verbis, quæ infrà ponam, perspicuè apparet. De Sulmone, deq. eius situ, quem nunc quoque planè refert, deque etiam camporum natura, ac fertilitate ita poëta noster:

Me pars Sulmo tenet Peligni tertia ruris,
Parua, sed irriguis ora salubris aquis.
Sol licet admoto tellurem sidere findat,
Et micet Icarij stella proterua canis:
Arua pererrantur Peligna liquentibus vndis,
Et viret in tenero fertilis herba solo.
Terra ferax Cerere, multóque feracior vuis,
Dat quoque bacciferam Pallada rarus ager.
Pérque resurgentes riuis labentibus herbas
Gramineus madidam cespes obumbrat humum.

Positus est Sulmo in medio ferè planiciei XII. milliar. montibus circumdatæ, quæ alicubi ad tres, alicubi verò ad quinque millia passuum latitudinem extenditur, atque inter duos amnes; quorum alter, quem veteres Giptium (qui ex Aufeia aqua, quæ postea Martia dicta est, emanat) vocasse, multi tradunt, ab Apennino (cuius pars, quadrato lapide structo aquæ ductu, summo ornamento, summaque commoditate per mediam vrbem labitur, qua & in hortis & campis rigandis vtuntur coloni) alter verò, quem Vellam dicimus, à Maiella, vt nunc loquimur, omnium nostrorum montium

um altiſſimo,exit.Eſtque in quarta Italiæ regione,te ſt
linio, atque in Pelignis; (vulgo nunc Valua) qui ab O-
ente habet Frentanos; à Meridie Samnites & Campa-
os; ab Occaſu Marſos: à Septentrione Marrucinos, &
'eſtinos. Eius ambitus ad mille paſſus,eoque etiam am-
lius porrigitur: Portæ publicæ præcipuæ octo ſunt, vr-
es Italiæ ferè omnes,quæ mediterraneæ ſunt, ædificio-
um & ſitus pulchritudine cælique ſalubritate ab iis, qui
taliam ipſam obierunt vniuerſam,adæquare affirmatur:
habetque in ſingulis viarum, vt ita dixerim,capitibus in-
gentes catenas ferreas, gladiorum ictibus paſſim inciſas;
quibus iactis & extenſis noſtri ciues ad equites & arcen-
dos & impediendos ne per vrbem liberè vagarentur, &
ne diriperent, vel eiuſmodi alia, quæ milites ſolent, effi-
cerent, antiquitus vtebantur. Quarum quidem catena-
rum vna(nunc in nodum collecta) mearum ædium, quæ
in publica via ſitæ ſunt, quæ vulgo *Le caſe pente* dicitur,
parietibus affixa eſt. Templa ſummis ædificiis extructa
ſunt,D.Pamphili cathedrale,in quo XII.Canonicorum
numerus eſt, & Epiſcopi ædes, quarum magna pars ele-
gantiſſimè inſtaurata eſt: D. Mariæ Annuntiatæ, cuius
annuo reditu & eleemoſynis ægroti hoſpites quam di-
ligentiſſimè curantur: pueri quamplurimi vndique ex-
poſiti, pauperesque omnes tam noſtræ Vrbis, quàm ex-
terni ſatis commodè & aluntur, & veſtiuntur: D. Fran-
ciſci in quo Fratres conuentuales, vt vocant, vitam de-
gunt: Alia DD.Auguſtini, & Dominici, in quibus ho-
rum nominum Moniales ſunt. In hoc aut dialecticam,
aut aliam philoſophiæ partem interpretantur. D.Nico-
lai, in quo Ordinis minoris obſeruantiæ, prope mœnia
collocatum: S.Spiritus,quod eſt Princeps Cæleſtinorum
Cœnobium duo millia paſſuum Sulmone diſtans in Se-
ptentrionem, ſub Moroni montis radicibus ſitum, tam
magno ambitu & ædificiis ita pulchris, vt in vniuerſo
Chriſtianæ Reipublicæ orbe, eo maius, eoque commo-
dius (ad ſummum quattuor, aut quinq. exceptis) inuen-
tu difficile ſit: in hoc Monachorum ſuffragio,qui ex om-
nibus Italiæ monaſteriis eò ſe conferunt Abbas diuini

numinis voluntate ſpirante tertio quoque anno declaratur: D. Hieronymi, quod Capuccini, vt appellant, incolunt, mille paſſus ab vrbe diſtans, in meridiem prope Caſilum monticulum poſitum. Sunt & in vrbe quinque alia Virginum, quæ Deo dicatæ ſunt; D. Claræ: D. Catharinæ: D. Monicæ: D. Coſmæ: D. Antonij; aliaq́. quamplurima presbyterorum curæ commiſſa, vt id, quod modò dixi, D. Mariæ Annunciatæ, inter quæ & illud eſt diuæ Mariæ de Tumba, vbi Ouidij ædium pars & templum fuiſſe traditur. In his autem fere omnibus multæ ſunt Sanctorum reliquiæ, quæ ab omnibus vrbis hominibus & externis, ſtatis diebus religioſiſſimè viſuntur. Societates ſeptem, Sanctiſſimi corporis Chriſti; Sanctiſſimæ Trinitatis; Diui Iacobi Apoſtoli; Diuæ Mariæ Angelorum; Diuæ Mariæ de ſuccurſu; Diuæ Mariæ de Laureto, & Sanctæ Crucis. In hoc artes pæne omnes, quæ ad vſum humanum neceſſariæ ſunt, vigent: præcipuè autem, quæ ære & ſtanno fiunt, quarum opera ita efferuntur laudibus, vt in Europa vniuerſa eis paria inueniri negentur. Quorum artificium & elegantiam admiratus eruditiſſimus vir, Paulus Manutius, ad M. Antonium fratrem, qui æreum tripoda beneuolentiæ argumento ad eum miſerat libro XI. ſuarum epiſtolarum ita ſcribit, Vaſculo æreo, quod ad me Hercules frater tuus heri attulit, nihil amabilius, neque id vſu magis ipſo, quàm operis elegantia. Equidem Sulmonenſes homines valere ingenio, ſatis antea cognoueram, hoc artificij genere ceteris hominibus antecellere, vix vnquam putaſſem; nunc perſpecta induſtria, illos laudo, te de iſto munere vehementer amo. Ea autem opera in quamplurimas & remotiſſimas orbis terrarum regiones quotidie exportantur. Eſt & in ipſo cum aliorum fructuum, tum peponum, aliarumq́ue rerum, quæ ex hortis producuntur, omnium maxima copia; item amygdalarum, &製 ororum quorum folia edunt vermes illi, qui ſericum, quod vel omnium optimum netur, gignunt. De croco in obſeruationibus dixi. Sunt & mercimonia nonnulla. Tabellarius publicus bis hebdomade Sulmone tranſit. In foro,

ro, quod satis latum, satisque pulchrum est, bis quot-
nis, hoc est, IX. & IIX. Kalend. Apr. XIX. & XIIX.
alend. Septemb. (quo tempore nundinæ indicuntur,
em III. Kal. & VII. Idus Octobris) nobiles ciues, ex-
ernique equites, armis induti, longis & firmis sanè ha-
tis spectacula exhibent quam pulcherrima: ad quæ spe-
ctanda non parui fiunt hominum concursus. Hæc au-
em postrema is, quem modò nominaui, frater meus
CCXL. carminibus, quæ Id. Septembris anno superio-
re Romam ad me misit, non minus doctè, quàm elegan-
ter est persecutus. Fuit hæc nostra Ciuitas Ladislao Re-
gi, cùm inibi esset, vt regnum amitteret, eius egregia in
bello opera & robore vsus, fidelis: quamobrem postea iu-
cundè vixit; multis ornata priuilegiis, quæ vnà cum aliis
veteribus monumentis in palatio D. Mariæ Annuntiatæ
diligentissimè asseruantur; egenosque & pauperes hospi-
tio accepit. Illud constantis & planè ingenui animi, hoc
pietatis ac religionis est argumento. Testantur vtrum-
que cum alia multa, tum in primis distichon illud, quod
in porta S. Augustini, ad viatorem ita incisum legitur:

SVLMO. FIDEM. REGI. VITAM. SIBI. PRÆ-
STAT. AMOENAM
PAVPERIBVS. REQVIEM. VENIENS. HIS.
CONSPICE. PLENAM.

Numi olim, cùm sub mero Regum Imperio esset (quip-
pe annis abhinc plus minus quinquaginta Lannoiorum
Principum misto paret imperio, quorum nunc HORA-
TIVS, eiusq. filius PHILIPPVS sunt superstites) tam
ærei, quàm argentei, atq. aurei, quorum nonnullos hodie
reperiri videmus, Sulmone cudebantur. Vnde ipsum à
Regibus qui æstate hic commorabantur, semper plurimi
esse factum quis nõ opinetur? L. Florus de bello Mariano
sic de Sulmone litteris consignauit. Positis, inquit, singu-
lorum hominum fere pœnis, Municipia Italiæ splendi-
dissima sub hasta venierunt: Spoletium, Interamna, Præ-
neste, Fluentia. Nam Sulmonem, vetus opidum socium
atque amicum (facinus indignum) nondum expugna-
tum, vt obsides iure belli modò, & morte damnati
duci

duci iubentur,ſic damnatam ciuitatem iuſſit Sylla deleri. Atque hoc eſt fortaſſe quod ait poëta noſter II. Triſt. dolens ſe res geſtas Romanorum & Patriæ non conſcripſiſſe.

Non mihi materiam bellatrix Roma negabat,
Et pius eſt Patriæ facta referre labor.

Poſſumus præterea coniicere poëtam noſtrum eo carmine etiam ſignificare voluiſſe, quod recenſet Cæſar initio lib. I. De bello ciuili, vbi ita eſt. Interim Cæſari nuntiatur, Sulmonenſes, quod opidum à Corfinio ſeptem millium interuallo abeſt, cupere ea facere, quæ vellet: ſed à Q. Lucretio Senatore & Attio prohiberi, qui id opidum ſeptem cohortium præſidio tenebant. Mittit eò M. Antonium cum legionis octauæ cohortibus quinque; Sulmonenſes ſimulatque noſtra ſigna viderunt, portas aperuerunt: vniuerſique & opidani, & milites obuiam gratulantes Antonio exierunt. Lucretius & Attius de muro ſe deiecerunt. Quare autem Ciues noſtri id fecerint; ratio eſt; quia Cæſar Marij ſecutus eſt partes: Pompeius verò Syllæ, qui quidem Sylla, vt ſuperius cognouimus, Sulmonem deleri ac dirui iuſſerat. Ideoque à Cæſare ſtare voluerunt. M. Tullius Cicero lib. IIX. ad Atticum hanc rem paullò aliter narrat. Sulmone, inquit, C. Attium Pelignum aperuiſſe Antonio portas, cùm eſſent cohortes quinque. Q. Lucretium inde effugiſſe ſcis. Cnæum ire Brundiſium deſertum. Confecta res eſt. At tamen magis Cæſari, qui rebus gerendis præerat, quàm abſenti Ciceroni, cui, id vt ab aliis intelligeret, neceſſe erat, credendum eſſe arbitror. Oroſius etiam lib. VI. cap. XV. Cæſaris ſententiam cõfirmare videtur. Cæſar per Antonium, VII. cohortes, quæ apud Sulmonem morabantur, à Lucretio recipit. Aliud, quod aduerſum illum referre poſſim, non memini me legiſſe. Niſi fortaſſe id, quod Polybius lib. III. & Liuius lib. XXII. de Pelignis ſcribũt, qui ab Hannibale deuaſtati ſunt, quo tempore Sulmonem quoque ipſum aliquid cladis & iacturæ accepiſſe, qui iudicio pollet, facilè ſibi perſuadebit. De Sulmone etiam idem Liuius lib. XXVI. Strabo lib. V. & Ptolemæus lib.

III.

III.cap.I. meminerunt. Habuit hæc noſtra vrbs inter alios viros claros poëtarum lumen, OVIDIVM: Franciſcum Barbatum, qui Miles Regius, & Iuriſconſultus eximius fuit, Petrarchæ amicus, ad quem ipſius extant Epiſtolæ: INNOCENTIVM VII. PONTIF. MAX. Cardinales duos, Ioannem & Coſmatum Melioratos, eiuſdem Pontificis fratris filios: ille Cardinalis de Rauenna nuncupatus eſt, & diſciplinarum omnium intelligentiſſimus fuit: hic Cardinalis de Vrſinis, atque ingenio perſpicaciſſimus. Ludouicum Melioratum Firmi Principem, qui exercitus Ducis Mediolani præfectus & imperator fuit. Epiſcopos nonnullos: & Marcum Probum ſui temporis poëtam ſatis celebrem, qui inter alia opera Partheniam in D. MARIÆ hiſtoriam carmine Heroico edidit. SERMONETAM in citeriore Latio inſigne opidum, quod ſub NICOLAI CAETANI Cardinalis ampliſſimi ac Principis nobiliſſimi ditione atque imperio eſt, D. ferè ab hinc annis coloniam miſit; quod ab Vrbe XXXVI. millia paſſuum diſtat: Velitris XVI. Setia V. Priuerno X. Tarracina XXIII. ſed hæ tres Vrbes vlteriores ſunt Neapolim verſus. SVLMONE verò, quem in ortum æſtiuũ habet, circiter LX. Hoc autem opidum corrupta eorum temporũ, quibus conditum eſt, pronunciatione, qua adhuc etiam multi abutuntur, à Sermona (*Sulmona* enim Italicè dicendum eſt) Sermonetam vocarunt. Multas ac magnas ex variorum bellorum motibus calamitates, cladeſque cum alias accepit, tum anno M. CCC. XLVII. Qua de re Æneas Siluius in Dec. Blondi epitom. lib. X. Ludouicus Rex Vngariæ multorum precibus agitatus, cum paratiſſimo exercitu Italiam petiit, primoſque Sulmonenſes reſiſtentes inuenit, quos tamen in poteſtatem redegit. Item circiter annum M. CCC. LXXX. vt idem ſcribit de hiſtor. Europæ. Rhenatus è captiuitate dimiſſus, cum decem triremibus Neapolim venit, & vocato ad ſe Iacobutio Candola, & eius conſilio Scaphatum petens, in deditionem accepit: deinde in Sulmonenſem profectus, cùm fruſtra Vrbem obſediſſet, agrum vaſtauit incendio. Rurſus

ſus anno M. CCCC. LX. Ferdinando Aragoniæ regnante, à Iacobo Picinino captus & expugnatus eſt: anno autem vertente opera Alexandri Sfortiæ ab eodem Ferdinando receptus eſt. poſtea exacto triennio, & rebus inter eos compoſitis, ſub eiuſdem Picinini vnà cum Ciuitate Pinnenſi, nonnulliſque aliis Aprutij (vt nunc loquimur) oppidis imperio manſit. Hæc poſtrema ex Baptiſta Pigna in eo libro, quo Eſtenſis familiæ hiſtoriam perſecutus eſt.

FINIS.

OVI-

OVIDII VITA AB ALDO PIO MANVTIO.

Ex eius ipsius operibus collecta.

FVit Ouidius Sulmonensis: quod ipse sic testatur in Tristibus, lib. IV. eleg. IX.

Sulmo mihi patria est, gelidis vberrimus vndis,
Millia qui nouies distat ab vrbe decem.

& in Fastis, vbi etiam à Solymo Sulmonem denominatum dicit, lib. I V.

Huius erat Solymus Phrygia comes vnus ab Ida,
A quo Sulmonis mœnia nomen habent.
Sulmonis gelidi patria Germanice nostra,
Me miserum, Scythico quàm procul illa solo est.

Est autem Sulmo in Pelignis, quod ipse sic in I. Amor. eleg. I.

Hæc quoque composui Pelignis natus aquosis
Ille ego nequitia Naso poëta mea.

Et in tertio eleg. X V.

Mantua Virgilio gaudet, Verona Catullo,
Peligna gentis gloria dicar ego.

Fuit ex equestri natus familia, ipso dicente in IV. De trist.

Si quid id est, vsque à proauis vetus ordinis heres,
Non modò fortuna munere factus eques.

Et Fastorum V I.

Sancte pater patria, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit: hoc dedimus nos tibi nomen eques.

Idem ait & in Ponto, Eleg. I I X.

Seu genus excutias, equites ab origine prima
Vsque per innumeros inueniemur auos.

Patrimonium satis amplum habuisse constat, quod ab eodem in Ponto sic ostenditur:

Non meus amissos animus desiderat agros,
Ruráque Peligno conspicienda solo:
Nec quos pomiferis positos in collibus hortos
Spectat Flaminia Claudia iuncta via.

Item domum non longè à Capitolio: ait enim in I. De Trist. eleg. I I I. *Hanc ego suspiciens, & adhuc Capitolia cernens,*
Quæ nostro frustra iuncta fuere lari.

Fratrem prætereà habuit natu maiorem duodecim mẽsibus, & quod

quod mirum est, eodem, quo ipse, natum die, vterque enim quartodecimo Kalend. Aprilis Mineruæ quinquatriis natus est, quod sic ipse in quarto de Trist. eleg. IX.

Nec stirps prima fui, genito sum fratre creatus
Qui tribus ante quater mensibus ortus erat.
Lucifer ambobus natalibus affuit idem:
Vna celebrata est per duo liba dies.
Hæc est armiferæ de festis quinque Mineruæ
Quæ fieri pugna prima cruenta solet.

Natus est autem Hircio & Pansa coss. qui bello Antoniano apud Mutinam perempti sunt, vt ipse in IV. De Trist. eleg. IX.

Editus hinc ego sum, nec non, vt tempora norit,
Cùm cecidit fato consul vterque pari.

Cùm autem Romæ vnà cum fratre sub clarissimis & Grammaticis, & Rhetoribus plurimum profecisset, legibus, cogēte patre, qui humanitatis studia inutilia esse contendebat, cœpit incumbere, & profecit legibus, & honoribus functus est. sed cùm forum displiceret, quòd esset maius onus eius viribus, relicta curia & lati claui seruitute, ad mansuetiores musas rediit; poëtasque omnes illius temporis natu maiores assiduè coluit, atq. à minoribus æque cultus ipse est. Quæ omnia in IV. De Trist. eleg. IX. elegantissimè sic scribit:

Protinus excolimur, teneri curáque parentis
Imus ad insignes vrbis ab arte viros.
Frater ad eloquium viridi tendebat ab æuo,
Fortia verbosi natus ad arma fori.
At mihi iam puero cælestia sacra placebant,
Inq; suum furtim Musa trahebat opus.
Sæpe pater dixit: Studium quid inutile tentas?
Mæonides nullas ipse reliquit opes.
Motus eram dictis, totóque Helicone relicto,
Scribere conabar verba soluta modis.
Sponte sua carmen numeros veniebat ad aptos:
Et quod tentabam scribere, versus erat.
Interea, tacito passu labentibus annis,
Liberior fratri sumpta, mihíque toga est;
Induitúrque humeros cum lato purpura clauo,
Et studium nobis, quod fuit ante, manet.
Iámque decem vitæ frater geminauerat annos,
Cùm perit, & cœpi parte carere mei.

Cepimus

Cepimus & tenera primos ætatis honores,
Déque viris quondam pars tribus vna fui.
Curia restabat: claui mensura coacta est.
Maius erat nostris viribus illud onus.
Nec patiens corpus, nec mens erat apta labori:
Sollicitæq; fugax ambitionis eram:
Et petere Aoniæ suadebant tuta sorores
Otia, iudicio semper amata meo.
Temporis illius colui fouíque poëtas:
Quótque aderant vates, rebar adesse deos.
Sæpe suas volucres legit mihi grandior æuo,
Quæq; nocet serpens, quæ iuuat herba, Macer.
Sæpe suos solitus recitare Propertius ignes,
Iure sodalicij qui mihi iunctus erat.
Ponticus Heroo, Bassus quoque clarus Iambis,
Dulcia conuictus membra fuere mei.
Detinuit nostras numerosus Horatius aures,
Dum ferit Ausonia carmina culta lyra.
Virgilium vidi tantùm: nec auara Tibullo
Tempus amicitiæ fata dedere meæ.
Successor fuit hic tibi Galle, Propertius illi.
Quartus ab his serie temporis ipse fui:
Vtq; ego maiores, sic me coluere minores:
Notáque non tardè facta Thaleia mea est.

In secundo de Tristibus se & caussidicum fuisse scribit, & in priuatis caussis arbitrum, his versibus:

Nec malè commissa est nobis fortuna reorum
Vsque decem decies inspicienda viris.
Res quoque priuatas statui sine crimine iudex:
Déque mea fassa est pars quoque victa fide.

Benignus etiam adeò fuit, vt nullus vnquam opus, quod ipse composuerat, carpserit. quod sic ipse testatur in I V. De Trist. eleg. I X. *Nec qui detractat præsentia, liuor iniquo*
Vllum de nostris dente momordit opus.

Fuit & moribus ornatissimus, nam & vinum multa aqua dilutum bibebat, & à detestando puerorum concubitu abhorrebat, eratque purus omnis sceleris. sic enim ipse I. De Põto eleg. I I.

Paruus in exiles succus mihi peruenit artus,
Membráque sunt cera pallidiora noua.
Non hæc immodico contraxi damna Lyæo:
Scis mihi, quàm puræ pene bibantur aquæ.

Non epulis oneror: quarum si tangar amore,
Est tamen in Geticis copia nulla locis.
Nec vires adimit Veneris damnosa voluptas:
Non solet in mœstos illa venire toros.

Item in secundo De Arte amandi ait:

Odi concubitus, qui non vtrimque resoluunt:
Hoc est, cur pueri tangor amore minus.

In secundo autem De Ponto eleg. VII. sic scribit:

Vita prior vitio caret, & sine labe peracta est:
Auxilij misero nil tulit illa mihi.

Habuit vxores tres, quarum duas repudiauit: cum tertia verò coniunctissimè & amantissimè vixit. item filiam, & alios liberos, sed ex filia & auus factus est. quare in quarto de Trist. ait, eleg. IX.

Pene mihi puero nec digna, nec vtilis vxor
Est data. quæ tempus perbreue nupta fuit.
Illi successit, quamuis sine crimine, coniux
Non tamen in nostro firma futura toro.
Vltima. quæ mecum seros permansit in annos,
Sustinuit coniux exulis esse viri.
Filia me mea bis prima fecunda iuuenta,
Sed non ex vno coniuge fecit auum.

In primo autem libro De Trist. eleg. III. sic:

Sæpe eadem mandata dedi: méque ipse fefelli,
Respiciens oculis pignora cara meis.

Et in tertio Eleg. II. sic:

Vtq; sit exiguum pœna, quòd coniuge cara,
Quòd careo patria, pignoribúsque meis.

Cùm autem Augustum Cæsarem imprudenter, & inscius, vt ipse ait, offendisset, ad Euxinos ab eo relegatus est, annos natus L. quare ait in IV. De Trist. Eleg. IX.

Pósque meos ortus Pisææ vinctus oliua
Abstulerat decies præmia victor eques:
Cùm Maris Euxini positos ad læua Tomitas
Quærere me læsi principis ira iubet.

Describit autem discessum suum ex vrbe, & vxoris, & ceterorum suorum lacrimas, duramque & periculosam nauigationem suam primo de Trist. longa epistola, quæ incipit:

Cùm subit illius tristissima noctis imago, &c.

Præterea primo De Ponto in epist. ad Rufinum, eo in loco se exulare, vbi semper maxima forent frigora, summaque inopia

opia bonorum omnium, his queritur versibus:

Orbis in extremus iaceo desertus arenis,
Fert vbi perpetuas obruta terra niues.
Non ager hic pomum non dulces educat vuas:
Non salices ripa robora monte virent.
Néue fretum laudes terra magis, æquora semper
Ventorum rabie solibus orba tument.
Quocumque aspicias campi cultore carentes,
Vastáque, quæ nemo vendicet, arua iacent.
Hostis adest dextra, lauáque à parte timendus,
Vicinóque metu terret vtrumque latus.
Altera Bistonias pars est sensura sagittas;
Altera Sarmatica spicula missa manu.

Sui autem exilij duas fuisse ait caussas: quarum alteram vbique fatetur, alteram semper supprimit. ait enim I I. De Trist.

Perdiderint cùm me duo crimina, carmen, & error;
Alterius facti culpa silenda mihi est.

Persæpè igitur & libros De Arte amandi composuisse dolet, quòd propterea Augusto odio esse cœperit, & aliquid vidisse per errorem, vt ob id in Scythiam relegatus fuerit offenso Cæsare. ait enim in II. De Ponto eleg. IX.

Néue roges, quæ sit stultam quam scripsimus artem,
Innocuas nobis hac vetat esse manus.
Et quid præterea peccarim, quærere noli:
Vt pateat sola culpa sub arte mea.

Et paulò inferius eleg. X.

Naso parum prudens artem dum scribit amandi,
Doctrinæ pretium triste magister habet.

Et in tertio ad Amorem eleg. III.

Nec satis hoc fuerat, stultus quoque carmina feci,
Artibus vt posses non rudis esse meis.
Pro quibus exilium misero mihi reddita merces,
Id quoque in extremis, & sine pace locis.

In eodem sic Amorem sibi respondentem inducit in somnis:

Vtq; hæc, sic vtinam defendere cetera posses:
Scis aliud, quod te læserit, esse magis.

Et in quarto ad Carum epist. XIII.

Ille quidem dixit; sed me iam, Care, niuali
Sexta relegatum bruma sub axe tenet.
Carmina nil prosunt: nocuerunt carmina quondam,
Primáque tam miseræ caussa fuere fugæ.

Secundo item de Trist. ait:

Cur aliquid? vidi cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita culpa mihi est?
Inscius Actaeon vidit sine veste Dianam:
Praeda fuit canibus non minus ille suis.

Et in eodem in fine:

Carmináque edideram, cùm te delicta notantem
Praterij toties irrequietus eques.
Ergo quae iuueni mihi non nocitura putaui,
Scripta parum prudens, nunc nocuere seni.
Sera redundauit veteris vindicta libelli,
Distat & à meriti tempore poena sui.

Et in tertio Eleg. v.

Inscia quòd crimen viderunt lumina, plector:
Peccatúmque oculos est habuisse meum.
Non equidem totam possum defendere culpam:
Sed partem nostri criminis error habet.

Vbique igitur exilij caussam tum libros De Arte, tum errorem fuisse commemorat: quis verò ille error fuerit, nunquam aperuit, ne magis Augustus sibi irasceretur. verùm quia, vt ipse ait, *Nitimur in vetitum semper, cupimúsque negata*; quidnam id fuerit, plurimi scire conati sunt, & conatur semper aliquis; quapropter suspicati sunt quidam turpe aliquod Augusti secretum casu vidisse Ouidium. quod non placet, quia toties obiiciendo scelus, immitiorem reddidisset Caesarem, quem lenire & placare studebat. alij verò, quòd Augusti filiam falso Corinnae nomine amauerit, quae, vt Plinius & Tranquillus scribunt, flagrauit adulteriorum infamia, & damnata est. qua de re sic Sidonius poeta:

Et te carmina perlibidinosa
Notum Naso tenet, Tomósque missum,
Quondam Caesareae nimis puellae
Falso nomine subditum Corinnae.

quod non videtur: quia si ita esset, grauiter & scienter in Augusti maiestatem deliquisset Ouidius, non, vt vbique ipse scribit, per errorem, & inscienter. praetereà, quam ficto nomine Corinnam appellauit, potitum se testatur in Amoribus libro primo eleg. v. dicens:

Singula quid referam? nil non laudabile vidi,
Et nudam pressi corpus adúsque meum.

Cetera quis nescit? lassi requieuimus ambo.
Proueniant medij sic mihi sæpe dies.

Quare si ea vel filia, vel neptis, vel ancilla Cæsaris, vel quæcunque alia fuerit sic illi cara, vt propterea Ouidium relegauerit; non error, sed scelus fuisset; non inscius vidisset crimen, sed sciens fecisset. adde, quòd in eum errorem incidit iam senex: Corinnam verò iuuenis amauit. sic enim de se ipso quarto De Trist. eleg. IX.

Carmina cùm populo primùm iuuenilia feci,
Barba resecta mihi bisue, semélue fuit.
Mouerat ingenium totam cantata per vrbem
Nomine non vero dicta Corinna mihi.

Nec puto hic eam, quasi gaudens, nominasset, si eius miseriæ & exilij caussa fuisset. Credendum certè est, aliquid ab Ouidio per errorem visum, cognitumque, vt propterea ab offenso Augusto sub Artis amatoriæ culpa Tomos relegatus sit: sed quidnam illud fuerit, cùm sciri ipse noluerit, nequidquam quærimus, præsertim cùm, ne quæratur, sic ipse iubeat:

Et quid præterea peccarim, quærere noli,
Vt pateat sola culpa sub arte mea.

Exulans autem in locis asperrimis, & perinhumanis, sæpè vt saltem in mitiorem locum relegaretur, petiit. quanquam vel veniam impetraturum se ab imperatore sperabat. quapropter, eo mortuo, in IV. De Ponto eleg. VI. sic dolet:

Cœperat Augustus decepta ignoscere culpæ;
Spem nostram, terras deseruítque simul.
Quale tamen potui, de cælite Brute recenti
Vestra procul positus carmen in ora dedi.
Quæ prosit pietas vtinam mihi, sitq́; malorum
Iam modus, & sacræ mitior ira domus.

Et in eodem Epist. IX. numen Augusti rogat, vt sibi ignoscatur, præsertim cùm de illo nouo Deo facto libellum scripserit, ait enim:

Tu certè scis hæc superis ascite, vidésque
Cæsar, vt est oculis subdita terra tuis.
Tu nostras audis inter conuexa locatus
Sidera, sollicito quas damus ore preces.
Peruenient illuc & carmina forsitan illa,
Quæ de te scripsi cælite facta nouo.
Auguror his igitur flecti tua numina: nec tu
Immeritò nomen mite parentis habes.

Scripsit

Scripsit ante exilium Heroidum epist. plurimas; de Amoribus ad Corinnam libros v. quos postea diligentius recognitos in tres redegit. quod sic ipse in 1. eorumdem:

Qui modò Nasonis fueramus quinque libelli,
Tres sumus: hoc illi praetulit auctor opus.

De arte Amandi, libros tres; de Remedio amoris, libros duos; Transmutationum, libros quindecim: quos, quia non emendauerat, tum iratus, vt ipse ait, studio, carminibusque suis, cùm Tomos relegaretur, sua manu combussit, cùm aliis quibusdam placiturus. sed quia exscripti fuerant antè plurimis exemplis, omnino aboleri non potuerunt. propterea sic ipse primo de Trist. eleg. VI. ait:

Grata tua est pietas: sed carmina maior imago
Sunt mea: quae mando qualiacumque legas.
Carmina mutatas hominum dicentia formas,
Infelix domini quod fuga rupit opus.
Haec ego discedens, sicut bona multa meorum,
Ipse mea posui maestus in igne manu.
Vtque cremasse suum fertur sub stipite natum
Thestias, & melior matre fuisse soror:
Sic ego non meritos mecum peritura libellos
Imposui rapidis viscera nostra rogis:
Vel quòd eram musas, vt crimina nostra, perosus;
Vel quòd adhuc crescens & rude carmen erat.
Quae quoniam non sunt penitus sublata, sed extant;
(Pluribus exemplis scripta fuisse reor)
Nunc precor, vt viuant: & non ignaua legentem
Otia delectent admoneántque mei.
Non tamen illa legi poterunt patienter ab vllo,
Nesciat his summam si quis abesse manum.
Ablatum mediis opus est incudibus illud:
Defuit & scriptis vltima lima meis.
Et veniam pro laude peto: laudatus abunde,
Non fastiditus si tibi, lector, ero.
Hos quoque sex versus in prima fronte libelli,
Si praeponendos esse putabis habe:
ORBA parente suo quicumque volumina cernis,
His saltem vestra detur in vrbe locus.
Quóque magis faueas, non sunt haec edita ab ipso,
Sed quasi de domini funere rapta sui.

Quid-

Quidquid in his igitur vitij rude carmen habebit,
Emendaturus si licuisset erat.

Item in III. eleg. XIV.

Sunt quoque mutatæ ter quinque volumina formæ,
Carmina de domini funere rapta sui.
Illud opus potuit, si non prius ipse perissem,
Certius à summa nomen habere manu.
Nunc incorrectum populi peruenit in ora,
In populi quidquam si tamen ore mei est.

Scripsit & Medeam tragœdiam, de qua maximè & à Quinctiliano, & à Cornelio Tacito laudatus est. ait enim Fabius; Ouidij Medea ostendit, quantum vir ille præstare potuerit, si ingenio suo temperare, quàm indulgere maluisset. Summo etiam eum fuisse iudicio ostendit Seneca in II. Declinationum sic inquiens; Rogatus aliquando ab amicis suis, vt tolleret tres versus, petiuit inuicem, vt tres exciperet, in quos illis nihil liceret. Conscripserant illi quos tolli vellent, secreto hic quos tutos esse vellet. In vtrisque codicillis iidem versus erant. ex quibus primùm fuisse narrabat Albinouanus Pedo, qui inter arbitros fuit:

Semibouémque virum, semiuirúmque bouem.

Secundum:

Egelidum Borean, egelidúmque Notum.

Ex quo apparet summi ingenij viro non iudicium defuisse ad compescendum licentiam carminum suorum, sed animum. aiebat enim decentiorem esse faciem, in qua aliquis næuus inesset. De Medea tragœdia ipse sic meminit secundo de Tristibus:

Et dedimus tragicis scriptum regale cothurnis:
Quæq; grauis debet verba cothurnus habet.

Composuit & librum in malos poëtas, qui non extat; item in exilio Epistolam consolatoriam ad Liuiam Augusti de morte Drusi; de Tristibus etiam libros quinque; de Ponto libros quattuor, in Ibin, Fastorum libros XII. ex quibus sex tantùm ad nostra tempora peruenerunt: de quibus sic ipse II. de Trist.

Sex ego Fastorum scripsi, totidémque libellos,
Cúmque suo finem mense libellus habet.

Scripsit & triumphum Cæsaris, de quo III. De Ponto eleg. IV. sic meminit:

Vtq; suo faueas mandat Rufine, triumpho,
In vestras veniet sic tamen ille manus.

Est opus exiguum, vestrísque paratibus impar:
Quale tamen cumque est, vt tueare, rogo.

Et lingua Getica libellum De laudibus Cæsaris, quem etiam recitauit. cuius meminit IV. De Ponto ad Carum eleg. XIII. sic scribens:

Ah pudet, & scripsi Getico sermone libellum:
Structáque sunt nostris barbara verba modis:
Et placui, (gratare mihi) cœpíque poëta
Inter inhumanos nomen habere Getas.
Materiam quæris? laudes de Cæsare dixi,
Adiuta est nouitas numine nostra Dei.
Nam patris Augusti docui mortale fuisse
Corpus, ad æthereas numen abisse domos.
Esse parem virtute patri, qui frena rogatus
Sæpe recusati ceperit imperij.
Esse pudicarum Vestam te, Liuia, matrum:
Ambiguum nato dignior, ánne viro.
Esse duos iuuenes firma adiumenta parentis,
Qui dederint animi pignora certa sui.
Hæc vbi non patria perlegi scripta Camœna,
Venit & ad digitos vltima charta meos:
Et caput, & plenas omnes mouere pharetras,
Et longum Getico murmur in ore fuit.
Atque aliquis, Scribas hæc cùm de Cæsare, dixit,
Cæsaris imperio restituendus eras.

De piscibus opus non perfecit. de quibus postea Oppianus, Ouidium imitatus, Græcè scripsit ad Antoninum imperatorem. Exstant præterea multa opuscula sub huius poëtæ nomine, vt de Nuce & Medicamine faciei, ac aurium, de Pulice, de Somno, de Cuculo, de Aurora, de Philomela, de Limace, de Vetula, de Quatuor humoribus, de Ludo latrunculorum. quæ omnia, præterquam de Nuce & de Medicamine faciei, quæ fortasse puer composuit, ridicula sunt, nec digna, vt diuino Nasonis ingenio, non iuuenis modò, viríue, sed ne pueri quidem attribuatur. Desperans tandem ad vrbem reditum impetrare à Cæsare, sic ad vxorem III. lib. De Trist. eleg. III. scripsit:

Ossa tamen facito parua referantur in vrna;
Sic ego non etiam mortuus exsul ero.
Non vetat hoc quisquam: fratrem Thebæa peremptum
Supposuit tumulo rege vetante soror.

Atque ea cum foliis, & amomi puluere misce,
Atque suburbano condita crede solo:
Quósque legat versus oculo properante viator,
Grandibus in tumuli marmore cade notis.
HIC EGO QVI IACEO TENERORVM LVSOR AMORVM,
INGENIO PERII NASO POETA MEO.
At tibi qui transis, non sit graue, quisquis amasti,
Dicere; Nasonis molliter ossa cubent.

Missus autem fuit in exilium anno imperij Augusti secundo & quinquagesimo, vel circiter: quinto autem Tiberij Tomis apud Getas diem obiit. ex quo colligitur exulasse annos octo, & menses aliquot. Sepultum etiam iuxta oppidum Tomos tradit Eusebius.

FINIS.

HERCVLES CIOFANVS CÆSARI CORVO SVLMONENSI S.

D ECCAREM profectò, Cæsar Corue, nisi aliquod ex his, quæ nunc in lucem emittere cogito, operibus tibi inscriberem. Dilexisti enim me ex eo, quo condiscipuli fuimus, tempore: sed multo maiorem beneuolentiæ atque amoris significationem mihi dedisti, cùm proximis his diebus vnus ex vniuersis Sanctissimæ Trinitatis nostri municipij hominibus delectus, vt, quæ ipsius commodo & vsui sunt, cum Cælestinorum Abbate tractares, huc venisti. Quod negotium cùm confecisses, à Gulielmo Bastono, vtriusque Signaturæ Referendario, in hominum ingeniis cognoscendis magni iudicij viro, quicum id communicaueras, multæ dexteritatis & prudentiæ homo iudicatus es. Accipe igitur, quando alia aliis iam nuncupaui, quæ ad OVIDII vitam cognoscendam pertinent, à me ei, quam Aldus Senior diligentissimè, eruditissimeque conscripsit, addita. Siquidem non ignoro quàm sis huius nostri poëtæ studiosus, quem puer sedulò euoluisti. Vtinam ne te negotiorum moles, domesticarumque rerum status à litterarum studiis abduxisset. Neque enim dubito quin, accedente nobilitate, diuitiarumque affluentia, quibus nostrorum nemini cedis, in omni disciplinarum genere, si perrexisses, multum fuisses profecturus. Vale, & Ioanni Donato, fratri tuo, viro probò, item Scipioni, & Camillo, optimis filiolis tuis, meo nomine salutem dicito. Romæ, IX. Kal. Iulias. M. D. LXXIX.

FVIT

FVIT Ouidius Sulmonensis ex antiquissima & nobilissima Nasonum familia, vno eodemque die, quo Tibullus natus, hoc est XIII. Kalend. Aprilis, Hircio & Pansa Coss. anno ab vrbe condita DCC. X. Ille poëtarum ingeniosissimus; hic cultissimus dictus est: vterque Eques R. cuius ordinis census ad HS. CD. perueniebat, hoc est eius monetæ, qua nunc vtimur, summam XVI. mill. scutatorum, sub M. Varrone, qui cum Asiam petiit, militauit: inde reuersus, studij causa Athenas se contulit. Qua de re sic lib. I. Trist.

Non peto, quas quondam petij studiosus, Athenas;
Oppida non Asiæ, non mihi visa prius.

Familiarissimus fuit C. Iulio Higino, Grammatico, Augusti liberto, qui Palatinæ Bibliothecæ præerat. Inter centum viros caussam dixit. Citantur Ouidij carmina ex Phænomenis à Probo, & à Lactantio: citantur etiam à Quinctiliano ex aliis operibus, apud quem & carmen illud optimum ex nunquam satis laudato Medeæ tragœdiæ opere legitur:

Seruare potui, perdere an possim, rogas?

De quo quidem opere sic Corn. Tacitus in Dialogo De Orat. de prosæ & carminis præstantia loquens: Neque vllus Asinij, aut Messalæ liber tam illustris est, quàm Medea OVIDII, aut VARII Thyestes. Eius exilij, siue potius relegationis causam longè veriorem eam esse puto, visum à se fortè fortuna Augustum Cæsarem in re quadam turpi atq. obscœna. Testatur enim Aristot. lib. II. De Arte dicendi, nullum esse tam magnum, tamque vehemens odium, quàm illud, quod ex eo nascitur, cùm quis in eiusmodi re turpi deprehenditur. Idque ipse Actæonis vsus exemplo non obscurè annuit libro secundo Tristium, cùm ait:

Cur aliquid vidi? cur noxia lumina feci?
Cur imprudenti cognita culpa mihi est?
Inscius Actæon vidit sine veste Dianam,
Præda fuit canibus non minus ille suis.

Et in III. Eleg. V.

Non aliquid dixi, violentáque lingua locuta est,
Lapsáue sunt nimio verba profana mero.

item domum in vico Iugario eo in loco, vbi nunc est templum D. Mariæ Consolationis: habuit etiam nauem in sinu Corinthiaco, in quam, cùm Tomos ab Augusto relegatus proficisceretur, conscêdit, postea per Thraciæ partem pedibus iter fecit. Profectus autem est in exsilium IV. Idus Decembris, annum agens L. menses VII. dies verò XXI. Vtrumq. ex eius ipsius libris testimoniis prolatis confirmatur, lib. I. Trist. eleg. III. de Arcturo loquens:

Tingitur Oceano custos Erymanthidos Vrsa,
Æquoreásque suo sidere turbat aquas.

Cuius loci pleniorem interpretationem ibidem enarraui, eleg. x. eiusdem lib.

Aut hic me gelido tremerem cùm mense Decembri,
Scribentem mediis Adria vidit aquis.

Et eleg. IX. lib. IV.

Póstque meos ortus Pisæ vinctus oliua
Abstulerat decies præmia victor eques.

A Tomitis, quibuscum septem ipsos ferè annos vixerat, ob vitæ candorem, cùm alij hospites interficerentur, nō solùm dilectus est, sed & inuitus publicè coronatus est. Eleg. XIV. lib. IV. De Ponto: *Molliter à vobis mea sors excepta Tomitæ,*
Tam mites Geticos indicat esse viros.
Gens mea Peligni regióque domestica, Sulmo,
Non potuit nostris lenior esse malis.
Quem vix incolumi cuiquam, saluóque daretis,
Is datus à vobis est mihi nuper honor.
Solus adhuc ego sum vestris immunis in oris,
Exceptis, siqui munera legis habent.
Tempora sacrata mea sunt velata corona,
Publicus inuito quam fauor imposuit.
Quàm grata est igitur Latonæ Delia tellus,
Erranti tutum quæ dedit vna locum;
Tam mihi cara Tomus, patria quæ sede fugatis
Tempus ad hoc nobis hospita fida manet.

Vixit annos LVII. mens. IX. dies XI. In exsilio mansit ann. septem, & dies XXI. Periit Kal. Ianuarij, qua die Titus quoque Liuius decessit. Anno M. D. VIII. repertum est eius sepulchrum, vt memoriæ prodidit Abrahamus Ortelius in Synonymia Geographica, vbi Gasparem Bruschium citat auctorem. Eius autem hæc verba sunt: Sabaria Lazio Austriæ oppidum est ad Angrum fluuium nomine Stain. Gaspar Bruschius dicit hic

anno

anno M. D. VIII. sepulchrum OVIDII NASONIS inuentum, testudine magnificum, & hoc epitaphio ornatum.

Fatum necessitatis lex.

Hic situs est Vates, quem diui Caesaris ira
Augusti, patria cedere iussit humo.
Saepe miser voluit patriis occumbere terris,
Sed frustra; hunc illi fata dedere locum.

Isabella Pannoniae Regina circiter annum M. D. XL. Ouidij calamum ex argento Tauruni, quae est vrbs inferioris Pannoniae, ostendit Petro Angelio Bargaeo, qui hoc ipsum mihi narrauit, cum hac inscriptione OVIDII NASONIS CALAMVS; qui non multo ante id tempus sub quibusdam antiquis ruinis fuerat repertus. Eum Regina ipsa plurimi faciebat, & veluti rem sacram, carum habebat. De eodem calamo Coelius Calcagninus, qui & ipse in Sarmatia fuit, in ea elegia, qua Scytharum mores describit, ita ait:

Quae loca nunc teneam Daniel si fortè requiris,
Flebile Peligni perlege vatis opus.
Hic vbi describit Pontum, & loca proxima Ponto;
Exsiliique gemit tristia fata sui.
Nec mala quae scribit, credas scripsisse poëtam,
Sed crede à Clario cuncta relata Deo.
Testis ego, atque vtinam testis ne nota loquatur,
Omniáque à vera sint aliena fide.
Naso Tomos coluit, quod nunc dixere Tomiswar;
Bis sex hinc decies millibus illud abest.
Quamquam alij sese illustres tanto exsule iactant
Qui prope Parrhasiae Doridos arua colunt.
Ostentant alij nitido perfecta argento
Arma, quibus Naso triste notauit opus:
Hac quoque nunc (si vera ferunt) in imagine seruant,
Hoc calamo curas Naso leuare solet.
Atque ita quae fuerant misero ludibria vati,
Nunc sunt barbarico nomen, honóque solo.
Sic quoque nostra legens fors olim Barbarus hospes
In nostras lacrimas ambitiosus erit.

ANGELI POLITIANI DE OVIDII EXSILIO ET MORTE, ELEGIA.

ET iacet Euxinis vates Romanus in oris:
Romanum vatem Barbara terra tegit.
Terra tegit vatem teneros qui lusit amores
Barbara, quam gelidis alluit Ister aquis.
Nec te Roma pudet qua tanto immitis alumno
Pectora habes ipsis barbariora Getis?
Ecquis Io Musa Scythicis in finibus agro
Tadia qui morbi demeret vllus erat?
Ecquis frigidulos qui lecto imponeret artus,
Aut qui dulciloquo falleret ore diem?
Aut qui tentaret salientis tempora vena,
Aut fomenta manu qui properata daret?
Conderet aut oculos media iam morte natantes:
Aut legeret summam qui pius ore animam?
Nullus erat: nullus. Veteres tu dura sodales
Heu procul à Ponto Martia Roma tenes.
Nullus erat; procul ah coniux, paruíque nepotes:
Nec fuerat profugum nata secuta patrem.
Scilicet immanes Bessi flauíque Coralli,
Aut vos pelliti saxea corda Getæ:
Scilicet horribili dederit solamina vultu
Sarmata ab epoto sæpè vehendus equo:
Sarmata cui rigidam demisso in lumina frontem
Mota pruinoso tempora crine sonant.
Sed tamen & Bessi exstinctum & fleuere coralli,
Sarmatáque & durus contudit ora Getes.
Exstinctum & montes flebant & silua, feræq́,
Et flesse in mediis dicitur Ister aquis
Quin etiam pigro concretum frigore Pontum
Nereidum lacrimis intepuisse ferunt.
Accurrère leues Paphia cum matre volucres:
Arsuróque faces supposuere rogo.
Quem simul absumpsit rapida violentia flamma,
Relliquias tecto composuere cado.
Impositúmque breui signarunt carmine saxum:
Qui iacet hic, teneri doctor amoris erat.
Ipsa locum latè sancto Cytherea liquore
Irrorat niuea térque quatérque manu.

Vos

Vos quoque Pierides Vati libastis adempto
Carmina sed nostro non referenda sono.

De eodem Iulij Cæsaris Scaligeri epigramma.
Loquitur Ouidius ipse ad Augustum.

A me vtinam inciperes ferus esse cruente, nec atras
Per cædes faceres ad mea fata gradum.
Si mea te mouit tetricum lasciua iuuentus;
Te iuuenem damnas perditus: exul abi.
Inpia flagitiis squalent penetralia diris:
Damnati superant nomina fœda rei.
Non te diuinum ingenium, non candida tangunt
Pectora, non Clario lingua secunda Deo.
Lactea molliuit veteres mea vena poëtas:
Et rerum docuit pondera certa nouos.
Cùm te laudarem, tunc sum mentitus, ob vnum hoc
Exsilij fuerat debita pœna mihi.

De Ouidij effigie lib.1.Trist.eleg.VI.
ad Amicum.

Siquis habes nostris similes in imagine vultus,
Deme meis ederas, Bacchica serta, comis.
Ista decent lætos felicia signa poëtas:
Temporibus non est apta corona meis.
Hæc tibi dissimula, sentis tamen optime, dici,
In digito qui me fér͡sque reférsque tuo.
Effigiémque meam fuluo complexus in auro,
Cara relegati, quæ potes, ora vides.
Quæ quoties spectas, subeat tibi dicere forsan,
Quam procul à nobis Naso sodalis abest.

FINIS.